

**Kansalliskirjaston
kirjastoverkkopalveluiden**

VUOSIRAPORTTI

2012

Sisällysluettelo

1. Johtajan katsaus	3
2. Toiminnan vaikuttavuus	4
2.1 Kärkihankkeet.....	4
2.2 Perustoiminnan tulokset	9
3. Laatutyö: palvelukysely kirjastoverkolle	22
4. Henkisten voimavarojen hallinta ja kehittäminen.....	24
4.1 Kirjastoverkkopalvelut-tulosalueen sisäinen töiden järjestäminen.....	24
4.2 Osaamisen kehittäminen.....	25
5. Yhteiskunnallinen vuorovaikutus	26
5.1 Kansainvälinen yhteistyö	26
5.2 Kansallinen yhteistyö.....	27
5.3 Kirjaston palveluihin ja kirjastoverkkoon kohdistuva tutkimusyhteistyö	29

1. Johtajan katsaus

Kirjastojen toimintaympäristön digitaalistuminen vaikuttaa monella tavalla kirjastojen yhteisiin palveluihin. Käynnissä on kaksi suurta kansallista hanketta, joissa syntyy uusia digitaalisen kirjaston infrastruktuurin elementtejä ja sisällöntuotannon välineitä.

Kansallisen digitaalisen kirjaston (KDK) asiakasliittymähankkeessa parannetaan kirjastojen, arkistojen ja museoiden aineistojen saatavuutta. Jyväskylän yliopiston kirjasto aloitti kirjastoista ensimmäisenä palvelun rajoitetun käytön loppuvuodesta 2012. Kansallinen metatietovarantohanke puolestaan parantaa aineistojen löydettävyyttä kirjastojen aineistojen kuvailuympäristöä ja -yhteistyötä kehittämällä. Muutama ammattikorkeakoulu ja yleinen kirjasto testasivat metatiedon tuotantoa metatietovarantoon. Tuotantokäyttöön siirrytään vaiheittain vuodesta 2013 alkaen.

Uudentyyppisten palvelutarpeiden täyttämiseen tarvitaan yhä joustavampia ja toisiinsa integroituvia ratkaisuja. KDK-asiakasliittymä Finna perustuu avoimelle lähdekoodille, ja avoimen lähdekoodin ohjelmistojen valinta on osoittautunut erittäin lupaavaksi.

On tärkeää, että kirjastot ovat mukana kehittämissuunnitelmien eri vaiheissa ja eri tasoilla. Näin kirjastojen tarpeet tulevat parhaiten huomioon otetuiksi. Kirjastosektorit vastasivat 2011 alkaneesta uuden kirjastojärjestelmän (UKJ) suunnitteluhankkeesta, ja työssä oli mukana sekä kirjastojen että Kansalliskirjaston asiantuntijoita. Hanke on erinomainen esimerkki siitä, miten kirjastojen sitoutuminen uuteen hankkeeseen varmistetaan.

Kansalliskirjasto on usean vuoden ajan panostanut yhteistyön kehittämiseen kirjastoverkon ja muiden asiakasorganisaatioidensa kanssa. Viestintään, koulutukseen, palveluiden ohjaukseen ja arviointiin sekä muuhun asiakasyhteistyöhön on saadun palautteen perusteella luotu uusia malleja, työvälineitä ja käytäntöjä.

Kirjastoverkkopalveluiden asiakasohjausta uudistettiin vuonna 2012. Kirjastojen yhteisten palveluiden ohjausjärjestelmän muutosten tavoitteena oli vahvistaa asiakasohjausta, selkeyttää rooleja ja päätöksentekoa, parantaa palveluiden koordinoitua, lisätä läpinäkyvyyttä sekä etsiä uusia yhteistyön ja vuorovaikutuksen muotoja Kansalliskirjaston ja kirjastojen välille.

Kansalliskirjaston johtajat ja asiantuntijat vierailivat vuonna 2012 Suomen kirjastokentällä laatimansa suunnitelman mukaisesti. Kirjastovierailujen tarkoituksena oli ennen kaikkea paikallisiin olosuhteisiin ja työtapoihin tutustuminen. Kirjastoverkkopalveluiden toimintayksiköiden edustajat vierailivat kukin työnsä kannalta keskeisissä kohteissa. Vierailut pyrittiin ulottamaan kaikkialle Suomeen.

Kansalliskirjaston asiakaskirjastoille suunnattu palvelukysely järjestettiin neljännen kerran keväällä 2012. Joka toinen vuosi toteutettavalla ammattikorkeakoulu-, erikois-, yliopisto- ja yleisille kirjastoille kohdistetulla verkkokyselyllä selvitettiin kirjastojen tyytyväisyyttä tarjottuihin palveluihin ja kartoitettiin kehittämistarpeita. Kyselyssä arvioitiin palveluiden tärkeyttä ja onnistumista hieman vuotta 2010 kriittisemmin.

Vastaajamäärä nousi jonkin verran edellisestä kyselystä.

Kansalliskirjastostrategia valmistui keväällä 2012. Kirjastoverkkopalveluilla on keskeinen rooli sen toteutuksessa, erityisesti uusien kansallisten infrastruktuurien luomisessa. Tällaisia infrastruktuureja ovat Kansallisen digitaalisen kirjaston asiakasliittymä, kansallinen metatietovaranto ja kansallinen ontologiapalvelu. Valmisteilla on myös uuden kirjastojärjestelmän suunnittelu.

Kirjastoverkkopalveluiden organisaatiota tarkistettiin alkuvuonna 2012. Tarkoituksena oli helpottaa työpanoksen kohdentamista joustavasti niin hankkeisiin kuin perustoimintaan, joka ei saa jäädä hankkeiden varjoon. Päämääränä oli myös varmistaa edellytykset osaamisen jatkuvaan kehittämiseen.

Kristiina Hormia-Poutanen, Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalvelut-tulosalueen johtaja

2. Toiminnan vaikuttavuus

2.1 Kärkihankkeet

2.1.1 Digitaalinen kirjasto

Kansalliskirjasto kehittää digitaalisen kirjaston infrastruktuuriratkaisuja ja sisältötuotantoa. Kansallisen digitaalisen kirjaston asiakasliittymähankkeessa parannetaan kirjastojen, arkistojen ja museoiden aineistojen saatavuutta. Kansallisen metatietovarantohankkeen ytimessä on aineistojen löydettävyyden tehostaminen kirjastojen kuvailuympäristöä kehittämällä. Aineistojen kuvailukäytännöt muuttuvat lähivuosien aikana, ja kirjasto valmistautuu muutokseen kääntämällä RDA-kuvailustandardin suomeksi. Sisältöä digitaaliseen kirjastoon saadaan digitoinnin, lisensoinnin ja avoimen julkaisemisen kautta.

Uutena hankkeena vuonna 2013 käynnistyy uuden kirjastojärjestelmän, UKJ, suunnittelu. Hanketta on valmisteltu kirjastoverkkovetoisesti vuoden 2011 kesästä lähtien.

2.1.1.1 Kansallinen digitaalinen kirjasto: asiakasliittymä ja pitkäaikaissäilytys

Kansallinen digitaalinen kirjasto (KDK) parantaa arkistojen, kirjastojen ja museoiden sähköisten aineistojen saatavuutta ja pitkäaikaissäilytystä. Kansallisen digitaalisen kirjaston asiakaskäyttöliittymä Finna on kirjastojen, arkistojen ja museoiden yhteinen helpokäyttöinen verkkopalvelu, jonka tavoitteena on tarjota pääsy muistiorganisaatioiden kaikkiin aineistoihin ja palveluihin. Asiakasliittymällä pyritään korvaamaan nykyisiä käyttöliittymiä siten, että palvelun käyttäjä saavuttaa tarvitsemansa tiedon yhden käyttöliittymän avulla. Asiakasliittymä toteutetaan yhteistyössä arkistojen, kirjastojen ja museoiden kanssa.

Tavoitteet

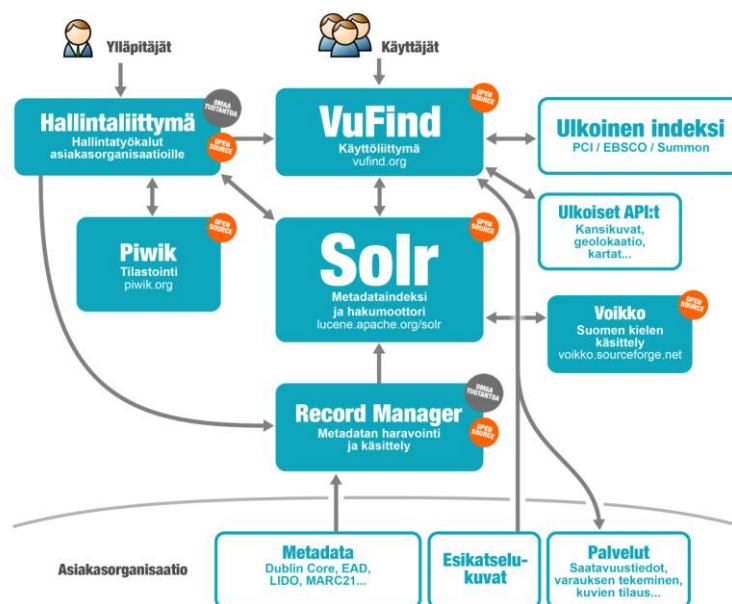
Ex Libriksen Primo-ohjelmistosta luovuttiin vuoden 2011 lopussa, ja vuonna 2012 tavoitteena oli testata mahdollisuutta toteuttaa asiakasliittymä avoimen lähdekoodin ohjelmistolla. Muita tavoitteita oli jatkaa työtä alkuperäisistä palvelun tavoitteista

kiinni pitäen ja kerättyä kokemusta hyödyntäen sekä kehittää palvelua edelleen kokonaisuutena, jossa huomioon otetaan keskeisen ohjelmistotyön lisäksi asiakasyhteistyö, kansallinen toiminta ja palvelun käyttäjien tarpeet. Palvelu pyrittiin saamaan tuotantoon vuoden 2012 aikana.

Kansalliskirjaston tavoitteena Kansallisen digitaalisen kirjaston pitkäaikaissäilytystyössä oli aktiivinen osallistuminen CSC:n johtaman hankkeen tukiryhmän ja sen teknisen jaoksen toimintaan. Nämä ryhmät edustavat säilyttävien organisaatioiden tarpeita.

Tulokset

KDK-asiakaskäyttöliittymä Finna rakennettiin avoimen lähdekoodin ohjelmistojen pohjalta (ks. kuva 1). Avoimen lähdekoodin ohjelmistojen ja avointen rajapintojen käyttö mahdollisti kansallisen ja kansainvälisen yhteistyön asiakasliittymän kehittämisessä. Asiakasliittymää kehitettiin arkistojen, kirjastojen ja museoiden tarpeet huomioiden. Kehittämistä tuki neljä nimettyä asiantuntijaryhmää: ensimmäisen aallon eli ensimmäisenä tuotantoon siirtyvien organisaatioiden ryhmä, käytettävyysryhmä, kansallisen näkymän ryhmä ja avoimen lähdekoodin yhteistyöryhmä. KDK-asiakasliittymä Finna julkaistiin joulukuussa 2012 verkko-osoitteessa finna.fi.



Kuva 1. Finnan rakennekuva.

KDK-asiakasliittymäkonsortion toimintaperiaatteet ja asiakasliittymän palvelusopimus käsiteltiin KDK-hankkeen hallinnointielimissä. Syyskuussa Kansalliskirjaston johtokunta asetti KDK-asiakasliittymää kehittävän konsortion sekä nimitti palvelun kehittämistä linjaavan konsortioryhmän. Ensimmäisenä tuotantoon siirtyvät kymmenen organisaatiota allekirjoittivat Kansalliskirjaston kanssa palvelusopimuksen, jolloin niistä tuli konsortion jäseniä.

Käytettävyyden merkitys ohjelmistokehityksessä korostui. Käytettävyyden suunnittelu saatiin avoimeen lähdekoodiin perustuvan ohjelmistoratkaisun ansiosta kokonaan Kansalliskirjaston ja muiden osallistuvien organisaatioiden vastuulle. Käytettävyydestä on ollut jatkuvasti ja ketterästi ohjelmistokehityksen apuna, ja testeistä saatu palaute on voitu huomioida välittömästi käyttöliittymän kehityksessä. Eri päätelaitteet, kuten mobiililaitteet, on huomioitu käyttöliittymäsuunnittelussa

alusta asti.

KDK-asiakasliittymän käytettävyyden kehittämistä koordinoi KDK-konsortioyhmän asettama erillinen asiantuntijaryhmä. Toimintavuonna käytettävyysoyryhmä päivitti käytettävyyssuunnitelmaa vuosille 2012–2016, osallistui käytettävyysoimenpiteiden suunnitteluun ja toteutukseen sekä seurasi käytettävyysoyryön etenemistä. Ryhmän jäsenten verkostojen kautta koottiin testaajarekisteriä nopeuttamaan ja helpottamaan asiakasliittymän testausta. Käytettävyyden alueella yhteistyö lisääntyi kotimaisten ja ulkomaisten kumppaneiden kanssa.

KDK-asiakasliittymälle valittiin palvelun markkinoinnin ja brändinrakennuksen ensimmäisenä toimenpiteenä nimi Finna. Nimeä käytetään ensisijaisesti viestittäessä palvelusta sen loppukäyttäjille, projektin nimenä säilyy edelleen KDK-asiakasliittymä. Loppuvuonna toteutettiin Finnan tunnus (kuva 2).



Kuva 2. Finnan tunnus.

Kesällä 2012 asiakasliittymän viestintää kehitettiin siirtämällä projektin verkkoviestintä- ja yhteistyöalusta uuteen Kansalliskirjaston ylläpitämään Finna-wikiin. Finna-wikissä julkaistiin Finnan konsortioyhmän ja työryhmien kokousaineistot, tietoa Finnan kehittämistyöstä sekä suunnittelumateriaaleja. KDK-asiakasliittymää markkinoitiin vuoden aikana arkistoille, kirjastoille ja museoille uutiskirjeillä, artikkeleilla ja tilaisuuksilla, joista osa toteutettiin opetus- ja kulttuuriministeriön tai osallistuvien organisaatioiden kanssa yhteistyössä. Asiakasliittymää ja sen kehitystyötä esiteltiin vuoden aikana useissa konferensseissa ja muissa tapahtumissa niin Suomessa kuin ulkomaillakin.

Kansalliskirjasto osallistui Europeana-säätiön johtamaan kolmivuotiseen Europeana Awareness -projektiin, jossa Kansalliskirjaston tehtävänä on tehdä European palveluja tunnetuksi Suomessa.

Kansalliskirjaston asiantuntijat osallistuivat aktiivisesti myös KDK-kokonaisuuteen kuuluvan pitkäaikaissäilytyksen jatkohankkeen tukiryhmän ja teknisen jaoksen toimintaan. Vuoden aikana hanke tuotti ja jalosti tärkeitä määrittelydokumentteja, missä Kansalliskirjaston asiantuntijapanos oli merkittävä. Kansalliskirjasto osallistui lisäksi PAS- eli pitkäaikaissäilytysjärjestelmän aineiston vastaanotto-prosessien pilotointiin kahdella aineistotyypillä.

Arviointi/ trendit

Avoimen lähdekoodin pohjalle rakennettavan KDK-asiakasliittymän kehitystyö eteni vuoden 2012 aikana ripeästi. Ketterää kehitysmenetelmä Scrumia käyttämällä kehitystyötä tehtiin kolmen viikon mittaisina ajanjaksoina selkeine tavoitteineen ja tehtävineen. Myös kehittäjätiimin korkea osaaminen, ammattitaito ja yhteistyö vaikuttivat kehitysoyryön nopeaan etenemiseen.

Myös mobiililaitteilla toimiva Finna-hakuportaali on jo beta-vaiheessaan hyvin edistyksellinen, käyttäjäystävällinen ja monipuolinen hakupalvelu. Avoimen lähdekoodin ohjelmisto VuFindin valinta kehitysalustaksi osoittautui hyväksi myös tulevien vuosien kehitystyötä ajatellen. Kansalliskirjaston kannattaa jatkossakin panostaa avoimen lähdekoodin ohjelmistojen pohjalle rakennettavien palveluiden tekemiseen ja osallistua avoimen lähdekoodin ohjelmistoihin liittyviin kansainvälisiin verkostoihin. Ketterän menetelmän käyttöä muissakin kuin vain ohjelmistojen kehitysprojeekteissa tulisi harkita.

KDK-PAS-hanke on edennyt tavalla, joka vastaa Kansalliskirjaston tarpeita ja toiveita. Kansalliskirjasto pyrkii ottamaan KDK-PAS-palvelut käyttöönsä mahdollisimman ripeästi. Kirjaston näkemyksen mukaan hankkeen jatkossa täytyy edelleen selvittää, voisiko erityisesti vähän käytetyn, PAS-järjestelmään viedyn aineiston säilytyskustannuksia pienentää mahdollistamalla niiden käyttö suoraan PAS-järjestelmästä, ilman nk. taustajärjestelmässä olevaa kopioita.

2.1.1.2 Kirjaston digitoitujen aineistojen käyttöön saattaminen

Tavoitteet

Digitoitujen aineistojen digitoinnista asiakaskäyttöön siirtymisen prosesseja haluttiin nopeuttaa ja sujuvoittaa. Kaikkiin digitoituihin aineistoihin tulisi olla URN-linkitys aineiston kuvailuista Fennicassa tai Violassa.

Tulokset

Aineistojen virtaa digitoinnin järjestelmistä käyttöönasettamisen järjestelmiin kehitettiin. Linkitykset digitoituihin aikakaus- ja sanomalehtiin toteutettiin.

Arviointi/ trendit

Digitoidun aineiston käyttöönsaattamisen prosessit ovat tyydyttävät. Kansalliskirjaston tulee pyrkiä entistä paremmin pitäytymään standardoiduissa prosesseissa. Prosessien sujuvuus on oleellinen näkökohta tietojärjestelmien jatkekehityksessä. URN-linkitykset odottavat osin Voyagerin välimuistiongelmien ratkeamista.

2.1.2 Metatiedon ja standardien kehittäminen: Kansallinen metatietovaranto (yhteisluettelo)

Tavoitteet

Vuonna 2012 Kansallinen metatietovaranto -hankkeen keskeisiä tavoitteita olivat projektinhallinnan ja projektikäytäntöjen vahvistaminen, auktoriteettitietokannan kehittäminen ja tiedontuottajapohjan laajennus ja sen vaiheistus. Lisäksi tavoitteena oli ottaa käyttöön uusi luettelointityökalu sekä lisätä tietokantahuollon automatisointia.

Tulokset

Hankkeen projektinhallintaa johtamaan rekrytoitiin kehittämisspällikkö, joka aloitti työnsä syyskuun alussa. Työn painopiste on alussa ollut hankkeen jatkosuunnittelussa ja tarkemman tason projektisuunnitelman laatimisessa.

Kokkolan ja Tampereen kaupunginkirjastot ovat pilotoineet metatietovarantoa tiedontuottajana. Ammattikorkeakouluista ensimmäisenä tiedontuottajana aloitti Hämeen ammattikorkeakoulu alkukesästä sekä syksyllä Centria ammattikorkeakoulu (ent. Keski-Pohjanmaan AMK) ja HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulu. Kirjastojen henkilöstölle järjestettiin sekä kuvailu- että Aleph-järjestelmäkoulutusta. Ammattikorkeakoulukirjastojen käyttöönottojen osalta myös vuotta 2013 koskeva

jatkosuunnittelu ja vaiheistus käynnistettiin.

Auktoriteettitietokantahankkeeseen saatiin lisäresursseja heinäkuun alusta lukien, kaksi henkilöä sisältötyöhön tutkimuskirjasto-tulosalueelle ja lisäpanostusta myös tekniseen toteutukseen. Tämän jälkeen työ edistyi hyvin ja hankkeen ensimmäinen vaihe – asiasanastot ja kansallisbibliografian nimet – valmistui tuotantokuntoon tarkistetun tavoiteaikataulun mukaisesti vuoden loppuun mennessä.

Luettelointityökalun kehittämistä jatkettiin ja sen testaus aloitettiin.

Arviointi/ trendit

Pilotoinnit ovat edenneet suunnitelmien mukaisesti, ja kokemukset ovat olleet pääosin myönteisiä. Hankkeen etenemisen osalta haasteita tulee olemaan erityisesti yleisten kirjastojen puolella. Haasteet liittyvät erilaisiin kuvailukäytäntöihin ja eri yhteistyötahojen kanssa solmittuihin sopimuksiin. Luettelointityökalun kehittäminen on edennyt arvioitua hitaammin. Tehtävä on ollut arvioitua vaativampi käytettävissä oleviin resursseihin nähden.

2.1.3 Uuden kirjastojärjestelmän kehittäminen

Kansalliskirjasto oli mukana perustamassa sektorirajat ylittävää uuden kirjastojärjestelmän valmisteluryhmää (UKJ) vuonna 2011. Valmisteluryhmän ohjausryhmänä toimivat Linnea2-konsortion ohjausryhmä, AMKIT-konsortion johtoryhmä, Yleisten kirjastojen neuvoston työvaliokunta sekä Erikoiskirjastojen neuvoston työvaliokunta.

Tavoitteet

UKJ-valmisteluryhmän toimeksiantona oli tehdä vuonna 2012 projektisuunnitelma, jonka perusteella erikseen päätetään uuden kirjastojärjestelmän hankinta- ja käyttöönottoprojektien käynnistämisestä. Tavoitteena on määrittellä kaikkia kirjastosektoreita palveleva avoimeen lähdekoodiin pohjaava modulaarinen järjestelmäkokonaisuus, joka asettuu Kansallisen digitaalisen kirjaston asiakasliittymän ja kirjastojen kansallisen metatietovarannon rinnalle osaksi suurempaa kirjastoja palvelevaa kokonaisuutta.

Toiminta ja tulokset

Projektisuunnitelma valmistui vuoden 2012 aikana. Projektisuunnitelman ytimen muodostavat tietohallintolain edellyttämän kokonaisarkkitehtuurin neljä näkökulmaa. Tulevan järjestelmän kokonaisarkkitehtuuria hahmoteltiin kirjastojen asiantuntijoista koostuneissa toimintokohtaisissa työryhmissä.

Kansalliskirjasto haki opetus- ja kulttuuriministeriöltä kaikkien kirjastosektoreiden valtuuttamana rahoitusta määrittelyhankkeeseen viiden henkilötyövuoden kattamiseksi 12 kuukauden ajaksi. Valmisteluryhmän työn pohjalta on tarkoitus aloittaa järjestelmän tarkka määrittely vuonna 2013. Järjestelmän rakentaminen olisi mahdollista aloittaa vuonna 2014.

UKJ-toimintaa esiteltiin lukuissa tapahtumissa vuoden aikana, muun muassa Kansalliskirjaston asiantuntijaseminaareissa ja Kirjastoverkkopäivillä sekä ELY-keskusten tilaisuuksissa.

Arviointi

Kaikki kirjastosektorit ovat olleet aktiivisesti mukana työryhmien ja valmisteluryhmän toiminnassa. Työ on poikunut paitsi kokonaisarkkitehtuurin projektisuunnitelman,

myös uusia ajatuksia siitä, minkälaisia toimintoja kirjastot lähitulevaisuudessa tarvitsevat järjestelmäkokonaisuuteensa. Yhteinen pyrkimys on ollut yrittää hyödyntää olemassa olevaa tietoa uudessa järjestelmässä.

2.2 Perustoiminnan tulokset

2.2.1 Tutkimuksen ja opetuksen palvelut

2.2.1.1 Yhteistyö Helsingin yliopiston kirjaston kanssa

Helsingin yliopisto on suurin Kansalliskirjaston kirjastoille suunnattujen palveluiden käyttäjä. Palvelusopimuksiin perustuvia Helsingin yliopiston käyttämiä palveluita ovat verkkoaineiston hankinta (FinELib), Nelli-portaali, kirjastojärjestelmän ylläpito (Voyager), yhteistilasto (KITI), kansalliset kyselyt sekä koulutus- ja viestintäpalvelut. Vakiintuneen yhteistyön lisäksi Helsingin yliopiston kirjasto ja Kansalliskirjasto ovat keskustelleet Helsingin yliopiston kiinnostuksesta liittyä Kansallisen digitaalisen kirjaston asiakasliittymään Finnaan sekä kirjastojen kansalliseen metatietovarantoon.

2.2.1.2 Vuorovaikutus tiedeyhteisön kanssa: Tutkimuksen tietoaaineistot (TTA) -hanke

Opetus- ja kulttuuriministeriön vuoden 2011 lopussa käynnistämä Tutkimuksen tietoaaineistot (TTA) -hanke (2011–2013) tähtää tutkimuksen tietoaaineistojen hyödyntämisen tahtotilan vahvistamiseen, kansallisen tietopolitiikan luomiseen sekä tutkimuksen tietoinfrastruktuurin rakentamiseen.

Tavoitteet

Kansalliskirjaston tavoitteena oli lisätä ymmärrystä tutkimusdatan synnyn, käsittelyn ja levittämisen prosesseista; selvittää asiaa koskevat kansalliset linjaukset ja suunnitelmat, erityisesti pitkäaikaissäilytyksen ja käyttöönoton osalta; sekä kartoittaa erityisesti korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten käytäntöjä ja kehittämishankkeita. Selvitysten päämääränä oli päättää, jos ja miten Kansalliskirjasto ottaa tutkimusdatan huomioon palvelutarjonnassaan.

Tulokset

Kansalliskirjaston tutkimusdatatavoitteita edistettiin ennen kaikkea osana TTA-hanketta. Kirjastolla oli edustajia ohjausryhmässä ja metadataryhmässä sekä infrastruktuuryöryhmän puheenjohtajuus. TTA-asioita esiteltiin mm. Kirjastoverkkopäivillä. Hanke tuotti vuoden aikana metadatamäärityksiä. Kansalliskirjaston edustaja osallistui Helsingin yliopiston tutkimusdatatyöryhmän kokouksiin.

Arviointi/ trendit

Tutkimusdatasta on nopeasti tulossa keskeinen osa tutkimuksen tietopalvelua. Kirjastojen metadata-, tietojärjestelmä- ja pitkäaikaissäilytysasiantuntemus on tullut TTA-hankkeessa hyvin hyödynnettyä ja vahvistanut ajatusta kirjastojen roolista tutkimusdata-asioissa. Uusien palvelujen tulisi jatkossa näkyä myös tutkimusta palvelevien kirjastojen yhteistyössä ja yhteisissä palveluissa.

2.2.2 Kirjastoverkon palvelut

Vuoden 2012 painopisteitä olivat uuden kirjastojärjestelmän valinnan valmistelu, FinELib-strategian toimeenpano, julkaisuarkistopalvelun kehittäminen sekä KITI2-projektin ensimmäinen vaihe, jossa uudistettiin järjestelmän käyttöliittymää

kirjastokenttää aktiivisesti osallistaen. Kirjastoverkon ja sidosryhmien vaikutusmahdollisuuksia palveluiden ohjaukseen kehitettiin uudistamalla ohjausrakennetta ja tutustumalla asiakaskirjastojen arkeen. Kirjastojen yhteiset palvelut koostuvat verkkoaineiston hankinnasta, Kansallisesta digitaalisesta kirjastosta, Nelli-portaalista ja kirjastojärjestelmien ylläpidosta ja kehittämisestä, tietokantojen ylläpidosta ja käyttöön asettamisesta sekä julkaisuarkistopalveluista.

2.2.2.1 Viestintä ja vuorovaikutus

Kansalliskirjasto on usean vuoden ajan panostanut yhteistyön kehittämiseen kirjastoverkon ja muiden asiakasorganisaatioidensa kanssa. Viestintään, koulutukseen, palveluiden ohjaukseen ja arviointiin sekä muuhun asiakasyhteistyöhön luotiin saadun palautteen perusteella uusia malleja, työvälineitä ja käytäntöjä.

Kirjastoverkkopalveluiden uutiskirjeen tuotantoon ja markkinointiin kiinnitettiin erityistä huomiota vuonna 2012, minkä seurauksena uutiskirjeen tilaajien määrä lisääntyi merkittävästi. Ajankohtaista tietoa palveluista välitettiin myös muun muassa sähköpostitse, verkkosivuilla, wikeissä, tapahtumissa ja lehdissä.

Kirjastoverkkopalveluiden viestintäkanavista laadittiin Kansalliskirjaston verkkosivuille kattava lista. Kansalliskirjaston verkkosivujen uudistusprojekti aloitettiin loppuvuonna 2012, ja projektin on määrä jatkaa vuoteen 2014 asti.

Kirjastoverkkopalveluiden keskeisenä tavoitteena on ajantasainen, riittävä ja vuorovaikutteinen viestintä. Toimintavuonna panostettiin erityisesti tulosalueen vastuulla olevien kärkihankkeiden viestintään. Median kiinnostuksen herätti muun muassa Kansalliskirjaston päätös toteuttaa Kansallisen digitaalisen kirjaston (KDK) asiakasliittymä avoimen lähdekoodin ohjelmistolla. Viestintäkanavia kehitetään jatkuvasti, ja vuonna 2012 avattiin uusi vuorovaikutteinen Finna-wiki projektiin osallistuville ja muille KDK-asiakasliittymästä kiinnostuneille. Osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollistavia kanavia korostettiin ja niistä viestittiin sekä verkossa että tapahtumissa.

2.2.2.1.1 Tapahtumat, tilaisuudet ja etäosallistuminen

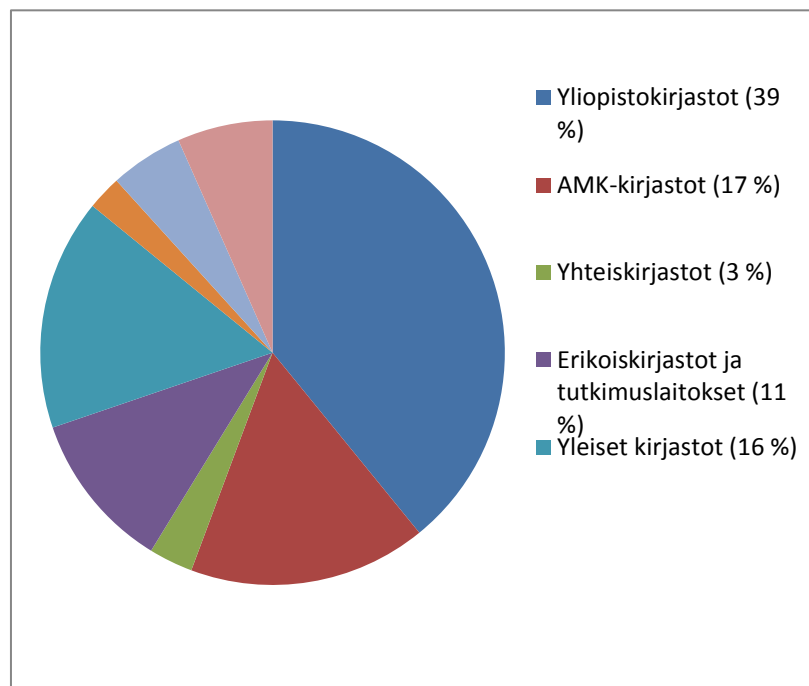
Kansalliskirjaston palveluihin kuuluu olennaisena osana järjestää erilaisia seminaareja ja koulutuksia kirjastoverkolle. Suurin vuosittainen tapahtuma on Kirjastoverkkopäivät, joka järjestetään vuorovuosin kaksi- ja kolmipäiväisenä. Vuoden 2012 tapahtuma oli kolmipäiväinen (23.–25.10.2012). Lisäksi järjestetään kaikille kirjastosektoreille – ja Kansallisen digitaalisen kirjaston myötä myös museo- ja arkistosektoreille – yhteinen Asiantuntijaseminaari neljä kertaa vuodessa. Näihin tilaisuuksiin on yleisöllä mahdollisuus osallistua myös etäyhteydellä. Seminaarien lisäksi Kansalliskirjasto järjestää palveluihinsa liittyviä koulutuksia sekä osallistuu muiden isännöimien koulutusten ja tapahtumien järjestämiseen.

Osallistujamäärät ja -jakaumat

Vuoden suurin tapahtuma Kirjastoverkkopäivät keräsi kaiken kaikkiaan yli 500 osallistujaa, josta noin puolet seurasi tapahtumaa paikan päällä Helsingissä ja puolet etäyhteyden välityksellä. Asiantuntijaseminaarien osallistujamäärät olivat välillä 266–300, josta keskimäärin noin 20 osallistui seminaariin paikan päällä.

Kaikkiin tilaisuuksiin osallistujista suurin osa (39 %) edusti yliopistokirjastosektoria, toiseksi suurimpana sektorina tapahtumissa oli Ammattikorkeakoulukirjastot (17 %), yleiset kirjastot niukasti kolmantena (16 %). Erikoiskirjastoista ja tutkimuslaitoksista oli 11 % osallistujista. Yhteiskirjastojen edustajia tapahtumiin osallistujista oli 3 %. (Kuva 3.) Osallistujista 5 % oli museoista ja 2 % arkistoista.

Kirjastoverkkopalveluiden tilaisuuksiin osallistuminen sektoreittain



Kuva 3. Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalveluiden tilaisuuksiin osallistuneet sektoreittain vuonna 2012.

Palautte

Tilaisuuksista kerättiin osallistujien palautteita asteikolla 1–4, jossa 4 on paras. Kaikkien palautteiden keskiarvo oli 3,29. Arviot olivat nousseet vuoteen 2011 verrattuna, jolloin koulutusten palautteiden keskiarvo oli 3,17. Etäyhteyksistä osallistujat antoivat erittäin hyvää palautetta, ja osallistumismahdollisuutta etäyhteyden välityksellä pidettiin tärkeänä ja onnistuneena palveluna.

2.2.2.1.2 Vierailut kirjastokentällä

Kansalliskirjaston johtajat ja asiantuntijat vierailivat vuonna 2012 Suomen kirjastokentällä asiakaskirjastoissaan laatimansa suunnitelman mukaisesti. Kirjastovierailujen tarkoituksena oli ennen kaikkea paikallisen työn arkeen tutustuminen. Kirjastoverkkopalveluiden toimintayksiköiden edustajat vierailivat kukin oman työnsä kannalta keskeisissä kohteissa. Maantieteellisesti koko Suomi pyrittiin huomioimaan.

Kirjastoverkkopalveluiden johtaja ja varajohtaja matkustivat kirjastosektoreiden neuvostojen puheenjohtajien luo, ja kolmenkeskisissä palavereissa keskityttiin kunkin kirjastosektorin yhteisiä palveluita koskeviin tarpeisiin ja odotuksiin. Niin sanottujen puheenjohtajatapaamisten muistiot julkaistiin Kansalliskirjaston verkkosivuilla. Johtaja Kristiina Hormia-Poutanen vieraili myös Oulussa ja tutustui Oulun yliopiston ja ammattikorkeakoulun kirjastoon sekä Oulun kaupunginkirjasto-maakuntakirjastoon. Tapaamisissa käytiin läpi muun muassa kunkin kirjaston ajankohtaiset asiat ja kirjastojen yhteisten palvelujen palautekyselyn tulokset. Myös näiden tapaamisten muistio julkaistiin Kansalliskirjaston verkkosivuilla.

Kirjastoverkkopalveluiden Lisensiointi-yksikkö vieraili kuudessa organisaatiossa, jotka edustivat eri kirjastosektoreita. Vierailuilla kerättiin organisaatioiden näkemyksiä Haltin kehittämiseen. Yksittäisissä organisaatioissa tutustuttiin ERM-järjestelmään ja

keskusteltiin lehtipaketeissa tapahtuvien muutosten hallinnasta. Lisensiointi-toimintayksiköllä oli myös verkkotapaaminen Lapin korkeakoulukirjaston kanssa. Vuoden 2012 aikana useat tapaamiset asiakaskirjastojen edustajien kanssa liittyivät FinELibin palveluiden uudistamiseen.

Asiakkuuden hallinta -yksikön edustajat tutustuivat vuoden 2012 aikana muun muassa Joensuun kaupunginkirjastoon ja Itä-Suomen yliopiston Joensuun kampuskirjastoon. Pitkäaikaissäilytys-yksikkö vieraili vapaakappalekirjastoissa. Vierailut liittyivät erityisesti e-vapaakappaleisiin. Tietojärjestelmät-yksikön edustaja tutustui Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa PrettyLib-kirjastojärjestelmään sekä Tampereen yliopiston kirjastossa itsepalveluvarauksiin ja palautusautomaatin toimintoihin. Tietovarannot-yksikön edustajat vierailivat Kirjastojen yhteinen metatietovaranto -projektin yleisten kirjastojen pilottikirjastoissa Kokkolassa ja Tampereella. Useat kirjastoverkkopalveluiden asiantuntijat lähes kaikista toimintayksiköistä vierailivat kirjastokentällä ELY-keskusten ja Kansalliskirjaston järjestämän Kirjastojen tietojärjestelmät -kiertueen yhteydessä.

Vierailujen aikana kirjastot antoivat palautetta Kansalliskirjastolle, ja Kansalliskirjasto reagoi palautteeseen kehittämällä toimintaansa. Johtajien ja asiantuntijoiden väliset tapaamiset olivat antoisia, ja Kansalliskirjaston saaman palautteen mukaisesti vierailuja jatketaan tulevinakin vuosina.

2.2.2.1.3 Kiwi – yhteistyön infrastruktuuripalveluiden kehittäminen

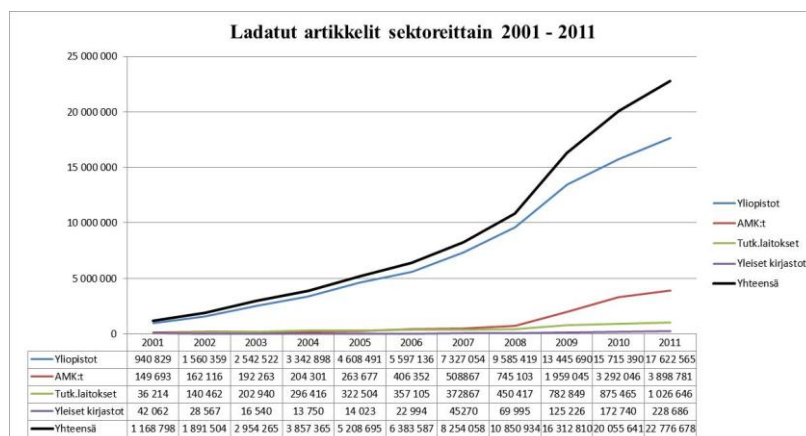
Projektinimellä Yhteistyön infra on jo parin vuoden ajan kehitetty verkkopalvelua, jonka tavoitteena on Kansalliskirjaston ja koko kirjastoverkon keskinäisen vuorovaikutteisen viestinnän helpottaminen. Vuonna 2012 tämä verkkosisältöjen julkaisupalvelu otettiin ensin käyttöön Kansalliskirjaston sisällä nimellä Kiwi ja myöhemmin alustalle siirrettiin KDK-asiakasliittymän Finna-wiki. Muiden kirjastoverkolle tarjottavien projektien tai palveluiden sisältöjen ja työtilojen siirtäminen Kiwiin on viivästynyt, mutta vuonna 2013 pyritään palvelun käyttöä laajentamaan tarkistetun etenemissuunnitelman mukaisesti.

2.2.2.2 Verkkoaineistojen hankinta

Kirjastoille elektronisia aineistoja hankkiva FinELib-konsortio toteutti ensimmäistä vuotta uutta strategiaansa *FinELib – paras e-aineistojen saatavuus Suomelle*. Palvelujen ja toimintatapojen uudistusprojekti aloitettiin, määrittelytyöhön osallistuneet sektorikohtaiset työryhmät saivat työnsä lähes valmiiksi ja jäsenorganisaatioiden kanssa käytiin useita keskusteluja siitä, mihin FinELibin toivottiin tulevaisuudessa keskittyvän. Joitakin konkreettisia uudistusehdotuksiaakin jo syntyi, vaikka toimenpideohjelma valmistuu vasta vuoden 2013 puolella. Strategiaa tukevat myös FinELibin e-kirjaprojektit: suomen- ja ruotsinkielisten e-kirjojen kilpailutus sekä kotimaisten e-kirjojen kirjastokäytön edistäminen eReading-hankkeessa.

2.2.2.2.1 FinELib-aineistojen käyttö

FinELib-aineistojen tilastointia Kansalliskirjaston raporttiin on muutettu niin, että tilastointikausi on vuoden 2012 raportista lähtien kalenterivuosi. Koska tilastot saadaan vasta tilastointivuotta seuraavan vuoden ensimmäisen neljänneksen aikana, raportissa käytetään edellisen vuoden (2011) lukuja. FinELib-aineistoista ladattiin vuonna 2011 yhteensä 22,8 miljoonaa artikkelia (ks. kuva 4).



Kuva 4. FinELib-aineistoista ladatut artikkelit sektoreittain vuosina 2001–2011.

Latauksista 77 % (17,6 milj.) tehtiin yliopistoissa, 17 % (3,9 milj.) ammattikorkeakouluissa, 5 % (1 milj.) tutkimuslaitoksissa ja 1 % (0,2 milj.) yleisissä kirjastoissa (ks. kuva 5).



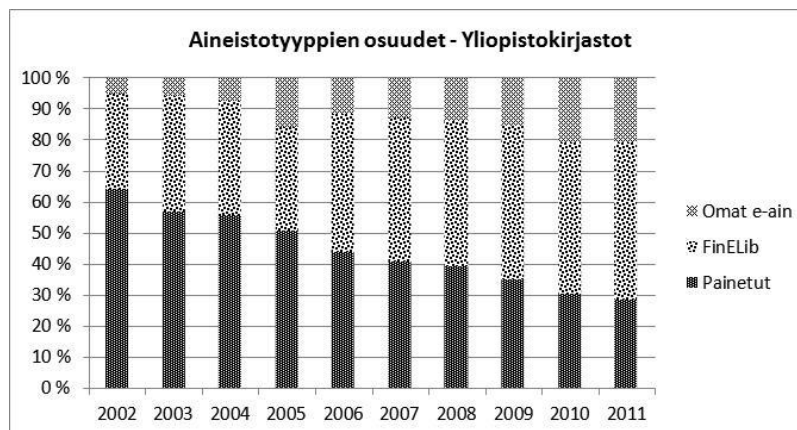
Kuva 5. FinELib-aineistojen artikkelilatausten jakauma.

Aineistojen käyttö kasvaa edelleen kaikilla kirjastosektoreilla (14 %), mutta eniten kasvua edellisvuoteen verrattuna on yleisissä kirjastoissa (30 %), joissa aineistoja kuitenkin käytetään edelleen vähiten. Useiden isojen lehti- ja kirjapakettien käyttö on kasvanut edelleen.

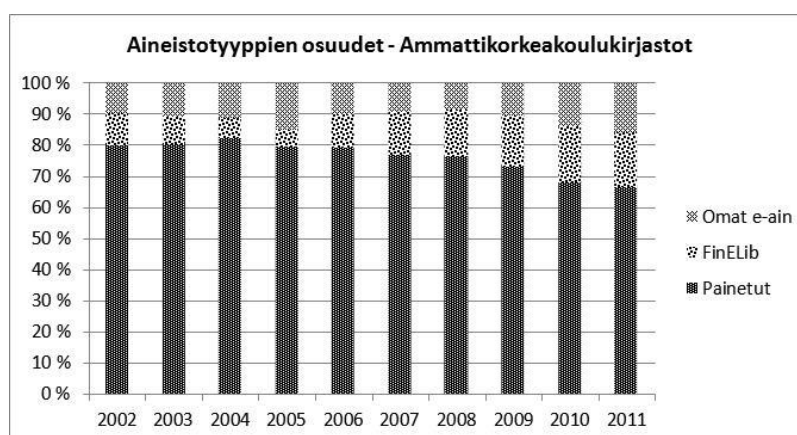
2.2.2.2.2 FinELib-aineistojen osuus asiakkaiden verkkoaineistojen hankinnasta

FinELib-aineistojen osuus yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen verkkoaineistojen hankinnasta on tarkastelujakson 2006–2011 aikana muuttunut vain hieman. Yliopistokirjastoissa FinELib-aineistojen osuus verkkoaineistojen hankinnasta oli suurin vuonna 2006 (81 %), viimeisimpänä tilastointivuonna (v. 2011) osuus oli 75 %. Ammattikorkeakoulukirjastoissa FinELib-aineistojen osuus verkkoaineistojen hankinnasta oli 53 % vuonna 2011.

Seuraavissa kuvissa (6 ja 7) yliopiston- ja ammattikorkeakoulukirjastojen aineistonhankinta on eriteltyä painettuihin ja elektronisiin aineistoihin. Elektronisten aineistojen osalta näkyvissä on sekä FinELibin kautta että suoraan hankittujen aineistojen osuus.



Kuva 6. Aineistotyyppien osuudet yliopistokirjastojen aineistojen hankinnasta vuosina 2002–2011. Lähde: Tieteellisten kirjastojen yhteistilasto.



Kuva 7. Aineistotyyppien osuudet ammattikorkeakoulukirjastojen aineistojen hankinnasta vuosina 2002–2011. Lähde: Tieteellisten kirjastojen yhteistilasto.

2.2.2.2.3 eReading-hanke

FinELib-konsortion hanke-esitys hyväksyttiin osaksi kansallista media-alan NextMedia/eReading-tutkimusohjelmaa. Hankkeen tavoitteena oli yhdessä kustantajien ja muiden media-alan toimijoiden kanssa löytää ja testata liiketoiminta- ja lisensiointimalleja, joilla kotimaisia e-kirjoja voidaan tarjota kirjastojen ja niiden asiakkaiden käyttöön. Hankkeessa myös testattiin prosesseja, joita e-kirjojen kirjastokäyttöön liittyy. Testijakson (15.10.–31.12.2012) aikana 36 kotimaista e-kirjanimekettä oli testikäytössä pääkaupunkiseudun Helmet-kirjastoissa. Vuonna 2013 julkaistavassa raportissa kerrotaan hankkeen tuloksista. Hanke jatkuu vuonna 2013.

2.2.2.3 Kirjastojen järjestelmäinfrastruktuurin tarjonta ja kehittäminen

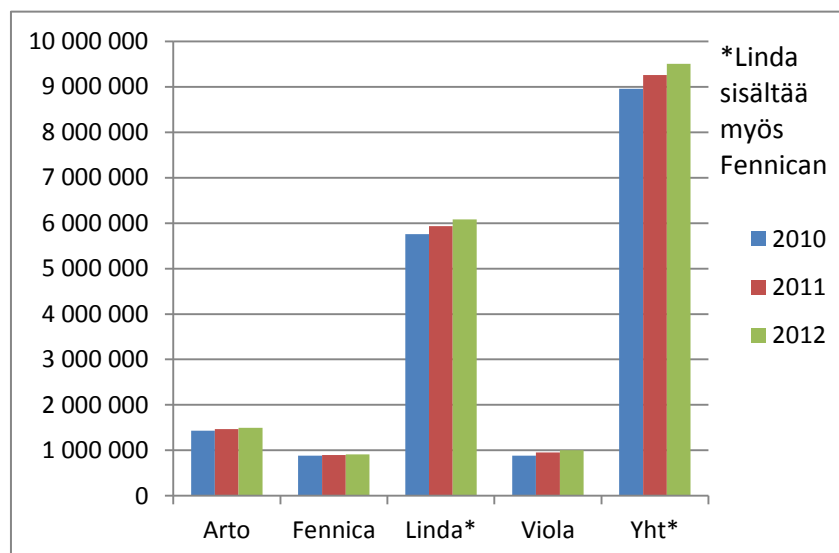
2.2.2.3.1 Kansalliset tietokannat

Kansallisissa tietokannoissa oli 30.9.2012 yhteensä yli 9,5 miljoonaa tietuetta (ks. kuva 8). Niistä suurin osa, noin 6,1 miljoonaa tietuetta oli suomalaisten korkeakoulukirjastojen yhteistietokanta Lindan tietueita, joten Linda ylitti tänä vuonna historiallisen 6 miljoonan tietueen rajan.

Vuodesta 2007 alkavan aikasarjaseurannan aikana on kasvanut voimakkaimmin kansallisdiskografia ja kansallisen äänitarkiston luettelo Viola, joka saavutti tänä vuonna yli 1 miljoonan tietueen rajan. Violan kasvu raportointijakson aikana oli 4,7

% Kansallisbibliografian (Fennica) koko 30.9.2012 oli hieman yli 0,9 miljoonaa tietuetta, missä on kasvua edelliseen vuoteen 2,0 %. Kaiken kaikkiaan kansallisissa tietokannoissa kasvu on ollut tasaista, keskimäärin 2,7 % raportointijakson aikana.

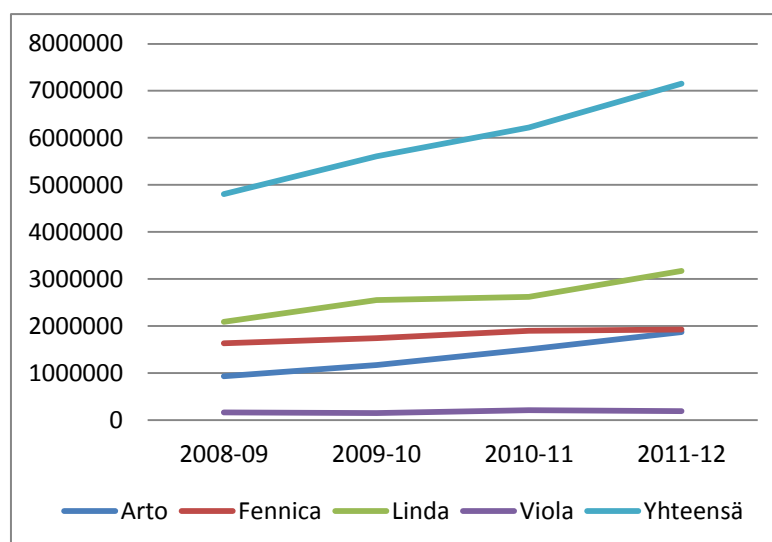
Kansallisten tietokantojen koko 2010–2012



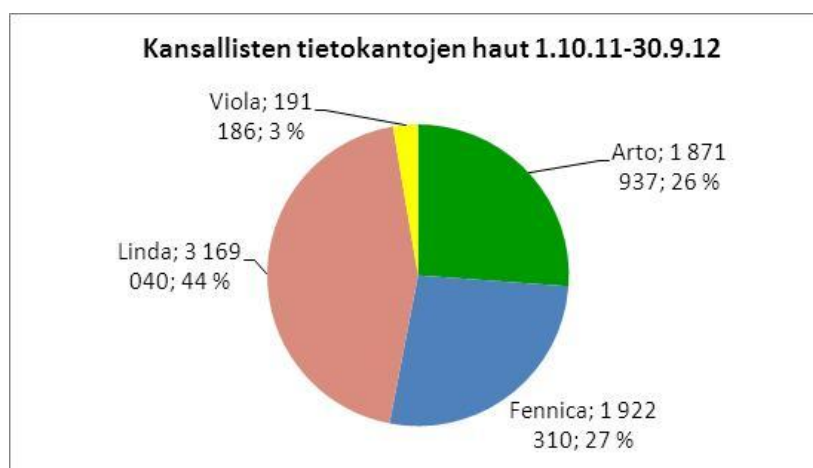
Kuva 8. Kansallisten tietokantojen koko.

Kansallisten tietokantojen (Arto, Fennica, Linda, Viola) hakukäyttö kasvoi tilastointijakson 1.10.2011–30.9.2012 aikana 15 %, mikä on 4 prosenttiyksikköä enemmän kuin edellisen raportointijakson aikana. Hakuja tehtiin yhteensä n. 7,2 miljoonaa, missä on kasvua edelliseen vastaavaan 12 kuukauden jaksoon runsaat 931 000 hakuja. Voimakkaimmin kasvoivat Linda- (+21 %) ja Arto-tietokantojen (+25 %) hakujen määrä. (Kuvat 9 ja 10.)

Kansallisten tietokantojen hakukäyttö 12 kk:n jaksona 1.10.–30.9.



Kuva 9. Kansallisten tietokantojen hakukäyttö 12 kuukauden jaksoina 1.10.–30.9. vuosina 2008–2012.



Kuva 10. Kansallisten tietokantojen hakukäyttö.

Kansallisten tietokantojen käyttö on kasvanut selvästi voimakkaammin kuin tietokantojen koko.

2.2.2.3.2 Voyager-kirjastojärjestelmä

Voyager-kirjastojärjestelmä on käytössä kaikissa Suomen yliopistokirjastoissa, lähes kaikissa ammattikorkeakoulukirjastoissa (AMK) sekä muutamissa erikoiskirjastoissa. Kaikki Voyager-tietokannat on sijoitettu yhteiselle palvelimelle, jonka teknisestä toiminnasta ja ylläpidosta vastaa tieteen tietotekniikan keskus CSC. Kansalliskirjasto vastaa Voyager-koordinoinnista ja järjestelmän kehittämisestä yhdessä Ex Libriksen ja asiakaskirjastojensa kanssa.

Tavoitteet

Tavoitteena on tarjota kirjastojen käyttöön järjestelmätoimittajan tukema kirjastojen paikallisiin tarpeisiin mukautettu versio Voyager-kirjastojärjestelmästä.

Toiminta ja tulokset

Kansalliskirjasto toteutti keväällä keskitetysti kaikkiin Voyager-tietokantoihin uusien kirjastoaineiston kuvailusääntöjen käyttöönottoa valmistelevan ISBD-konversion. Kesän aikana tehtiin Voyager-päivitys, jossa sekä Voyager että Oracle päivitettiin uudempaan versioon. Päivitykset sujuivat kokonaisuudessaan hyvin, mutta päivitysten kokonaiskesto oli hieman odotettua pidempi. Päivityksen jälkeen Voyagerissa ilmeni useita eritasoisia ongelmia, joista useimmat saatiin korjattua syksyn aikana.

Voyagerin käytön kehittämiseen tähtävää ohjelmistotyötä jatkettiin ylläpitämällä kehitettyjä lisäosia ja laajennuksia. Useita sovelluksia päivitettiin ja varmistettiin niiden yhteensopivuus Voyagerin kanssa. Kansalliskirjaston tarjoama Kirjastokartta-palvelu otettiin käyttöön Helsingin yliopiston kirjastossa ja Aalto-yliopiston kirjastossa. Palvelua esiteltiin vuoden aikana kansainvälisissä konferensseissa. Voyageriin tarjottavaa järjestelmänhoitopalvelua jatkettiin nykyisille asiakkaille. Maanpuolustuskorkeakoulun kirjastolle otettiin käyttöön yhteislainaus Kuopion Varastokirjaston kanssa.

Arviointi

Vuodelle 2012 suunnitellut toimenpiteet toteutettiin suunnitelmien mukaan. Versiopäivityksen jälkeen ilmenneet ongelmat työllistivät henkilökuntaa vuoden

jälkipuoliskolla odotettua enemmän.

2.2.2.3.3 Nelli-palvelut

Nelli-portaali on Suomen yliopisto-, ammattikorkeakoulu- ja yleisten kirjastojen tarpeisiin rakennettu portaaliratkaisu. Nelli-portaalin kautta käytetään pääasiassa lisensoituja elektronisia aineistoja mutta myös vapaita aineistoja sekä kirjastoluetteloita. Nelli-palveluiden suurimpina haasteina ovat olleet portaalin heikoksi koettu käytettävyys ja toiminnalliset häiriöt. Palveluiden käytössä on kuitenkin aikaisempina vuosina todettu jatkuvaa kasvua. Vuoden 2011 loppupuolella portaalin taustalla olevan Ex Libriksen metahakuohjelmisto MetaLibin tilastoinnissa havaittiin ohjelmistovirhe, johon ei ole saatu korjausta ohjelmiston toimittajalta. Sen vuoksi luotettavia tietoja palveluiden käyttömääristä ei enää ole saatavilla.

Tavoitteet

Vuonna 2012 Nelli-palveluiden keskeisinä tavoitteina olivat Nelli-portaalin ylläpitoon ja käyttöön liittyvän asiakaspalvelun tehostaminen, portaalin käytettävyyden parantaminen sekä sen sisältämien linkitys- ja suosituspalveluiden kehittäminen.

Tulokset

Nelli-palveluiden perusylläpidon tehtäväjakoja uudistettiin ja sen tarpeisiin perustettiin ylläpitoiimi. Palvelupyyntöjen käsittelyyn otettiin käyttöön Atlasianin tehtävienhallintaohjelmisto Jira. Asiakastyytyväisyydestä ei vielä ole kerätty palautetta.

Nelli-portaalin taustalla oleviin Ex Libriksen MetaLib- ja SFX-ohjelmistoihin tehtiin väliversiopäivitykset, jotka lisäsivät palveluiden käytettävyyttä uusien ja korjattujen toiminnallisuuksien myötä.

Lisensoitujen artikkeleiden ja e-kirjojen käyttöön asettamisessa otettiin huomioon niihin liittyvät käytettävyystarpeet. Perinteisen monihaun rinnalla testattiin Ex Libriksen Primo Central Index -keskitettyä indeksiä, joka sisältää useiden kustantajien e-lehtiartikkeleita ja e-lehtiä. Lisäksi käynnistettiin linkityspalvelinohjelmisto SFX:n uuden väliversion tarjoama e-kirjalistan testaus ja integrointi, joka valmistuessaan parantaa portaalin e-kirjatoiminnallisuuksia.

ExLibriksen bX-suosituspalvelun lisäominaisuus Hot Articles rekisteröitiin Nelli-palveluiden käyttöön. Ominaisuuden integrointi Nelli-portaaliin on vielä toteuttamatta.

Arviointi/ trendit

Nelli-palveluissa on siirrytty ylläpitovaiheeseen. Uusia piirteitä tai ominaisuuksia toteutetaan enää pääsääntöisesti vain Ex Libriksen tarjoamien ohjelmistopäivitysten muodossa. Nelli-palveluiden käytettävyydessä esiintyviä ongelmia arvioidaan jatkossa erityisesti Finna-projektin näkökulmasta. Pitkällä aikavälillä Finnaa pyritään tarjoamaan Nelliin korvaavana asiakasliittymäratkaisuna.

2.2.2.3.4 Julkaisuarkistopalvelut

Kansalliskirjasto tarjoaa avoimen lähdekoodin DSpace-ohjelmistoon pohjautuvia julkaisuarkistopalveluita maksullisena palvelutoimintana ulkoisille asiakkaille.

Tavoitteet

Kansalliskirjasto pyrkii kehittämään julkaisuarkistopalveluistaan ajanmukaista kansallisen tason infrastruktuuria, joka tarjoaa asiakasorganisaatioille kohtuuhintaisia, laadukkaita ja luotettavia palveluita.

Toiminta ja tulokset

Kansalliskirjaston tarjoamia julkaisuarkistopalveluita käytti vuonna 2012 yhteensä 37 asiakasorganisaatiota (25 ammattikorkeakoulua, 7 yliopistoa, 3 tutkimuslaitosta, 1 virasto ja 1 yhdistys). Dorian ja Theseuksen rinnalle avattiin vuoden aikana kaksi uutta DSpace-instanssia (toukokuussa Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen Julkari ja kesäkuussa Tampereen yliopiston uusi TamPub), ja kolmas uusi instanssi (Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskusta varten) oli rakenteilla. Lisäksi Doriaan tulivat uusina organisaatioina mukaan Maanpuolustuskorkeakoulu ja ELY-keskus. Useiden muiden potentiaalisten asiakkaiden kanssa käytiin neuvotteluja.

Ulkoisille asiakkaille rakennettujen palveluiden lisäksi samaa infrastruktuuria hyödynnettiin myös maaliskuussa avatussa, Kansalliskirjaston digitoituja pergamenttiaineistoja sisältävässä Fragmenta membranea -palvelussa.

Palveluiden kasvu jatkui vuonna 2012 voimakkaana: vuoden lopussa tuotantokäytössä oleviin DSpace-instansseihin oli tallennettu lähes 140 000 tietuetta ja yli 75 000 kokotekstijulkaisua. Kaikkiaan Kansalliskirjaston ylläpitämään infrastruktuuriin tallennettuja kokotekstidietoja ladattiin tilastointikauden (1.10.2011–30.9.2012) aikana noin 10,5 miljoonaa kertaa. Aineistojen käyttö kasvoi edelliseen vuoteen verrattuna noin 25 %.

Arviointi

Julkaisuarkistopalvelut toimivat ilman keskitettyä rahoitusta, minkä vuoksi maksullisen palvelutoiminnan tuloilla rahoitetaan myös infrastruktuurin kehittämistä ja ylläpitoa. Asiakasorganisaatioille tuotettavien räätälöityjen palveluiden sekä infrastruktuurin yleisen kehittämisen ja ylläpidon tasapainottaminen käytettävissä olevilla resursseilla oli haasteellista.

2.2.2.3.5 URN-palvelut*Tavoitteet*

URN-tunnukset ovat verkossa olevien dokumenttien pysyviä, ainutkertaisia tunnuksia, joiden avulla dokumentit voidaan identifioida luotettavasti. URN-tunnusten resoluutiopalvelun ansiosta dokumentille voidaan antaa pysyvä osoite, joka toimii esimerkiksi yli julkaisujärjestelmien muutosten. Pysyvät tunnuksien tekevät helpommaksi luotettavan verkkodokumentteihin viittaamisen, mikä on tärkeä osa tietovarantojen yhteentoimivuutta.

Tulokset

URN-toiminta jatkui edellisvuosien tapaan. Tunnuksia jaettiin kaiken kaikkiaan noin 190 000 kappaletta. URN-järjestelmän soveltaminen museoalalle otti ensi askeleitaan. Museoalan periaatepäätöstä URNien käytöstä alettiin toteuttaa yhteistyössä museokeskus Vapriikin kanssa.

Arviointi/ trendit

URN-tunnusten käyttö tulee leviämään julkaisutyyppeistä aineistoista laajemmalle, ja käyttäjämäärän odotetaan kasvavan myös julkaisujen osalta. Kansalliskirjaston suunnitelmissa on parantaa URN-järjestelmän teknologisia ratkaisuja.

2.2.2.3.6 Halti 3 – e-aineistojen hallintajärjestelmän kehittäminen

FinELib-konsortion käytössä olevaa e-aineistojen hallintajärjestelmää Haltia kehitettiin ja sen uudistamista valmisteltiin vuonna 2012. Uuden järjestelmän tekniset ja toiminnalliset vaatimukset saatiin määriteltyä. Haltin käytöstä konsortion jäsenten suoraan tilaamien aineistojen hallintaan tehtiin tarvekartoitus, jonka yhteydessä tehtiin kirjastoille kysely. Kyselyn tulokset on huomioitu uuden järjestelmän toiminnallisia vaatimuksia kirjoitettaessa.

2.2.2.3.7 KITT2 – kirjastotilastotietokannan kehittäminen

Suomen tieteellisten kirjastojen tilastotietoja on kerätty Kansalliskirjaston koordinoimana vuodesta 2002 lähtien KITT-tietokantaan, josta on keskitetyksi tuotettu tieteellisten kirjastojen toimintaa ja palveluita kuvaavat vuosittaiset tilastotiedot. KITT-järjestelmää on vajaan kymmenen käyttövuoden aikana kehitetty maltillisesti esiin nousseiden tarpeiden mukaan, mutta nyt on käynyt ilmeiseksi tarve tehdä suurempi järjestelmän uudistus. Uutta KITT2-järjestelmää kehitetään projektina, joka alkoi vuonna 2011, ja päättyy, kun valtakunnalliset kirjastotilastot on koottu uudella järjestelmällä.

Tavoitteet

Vuonna 2012 projektin tavoitteina olivat käyttöliittymän uudistaminen sekä tietokannan uudistamiseen liittyvä valmistelutyö.

Tulokset

Vuonna 2012 toteutettiin projektin ensimmäinen kehittämiskierros, jonka tuloksena on KITTin uudistettu käyttöliittymä. Uudistamistyöhön kuuluivat käyttöliittymän haku-, tiedontallennus- ja ylläpitotoimintojen kehittäminen sekä graafisen ilmeen uudistaminen. Uudistamistyö koostui viidestä iteraatiosta, joiden päätteeksi käyttöliittymä testattiin. Testaamiseen osallistui sekä projektiryhmän jäseniä että ulkopuolisia kirjastoammattilaisia.

Ensimmäisen kehittämiskierroksen loppuun saattamisen jälkeen projektissa siirryttiin valmistelemaan toista vaihetta, jossa päämääränä on tietokannan uudistaminen. Projektiryhmä käsitteli aiemmin tehdyn yhteistilaston tietosisältöä koskevan kartoituksen ja päivitti sen käyttäjäorganisaatioilta kerätyn palautteen pohjalta. Toimintavuoden loppuun mennessä on laadittu esitys järjestelmän uusimisesta ja toteuttamisvaihtoehdoista.

Arviointi

Projektin etenemistä arvioitiin Vaikuttavuuden arviointi -ryhmässä sekä kirjastoverkkopalveluiden johtoryhmässä. Järjestelmän käyttäjiltä ja käyttäjäorganisaatioita edustavilta sidosryhmiltä koottiin projektin eri vaiheissa palautetta kyselyjen, kuulemiskierrosten ja tilastotyöpajojen avulla.

2.2.2.3.8 Muita järjestelmiä ja kehitysprojekteja

Kirjastoverkkopalveluissa kehitettiin muiden kehitysprojektien ohessa myös tikettijärjestelmää (Jira), Kiwi.fi-palvelua (Confluence) sekä Vesa-asiasanastoa.

RAKETTI-TUTKI-hankkeen rahoituksella tuotettiin verkon kautta käytettävissä oleva prototyyppi haku- ja selailukäyttöön soveltuvasta, yliopistojen julkaisutiedot sisältävästä käyttöliittymästä.

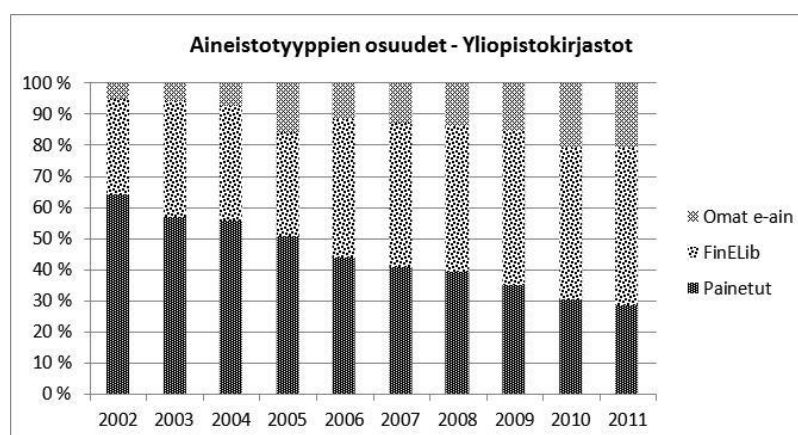
2.2.2.4 Palvelujen ja vaikuttavuuden arviointi

Kansalliskirjasto koordinoi kansallisen Kirjastotoiminnan vaikuttavuuden arviointiryhmän toimintaa. Ryhmässä ovat edustettuna kaikki Suomen kirjastosektorit, Kansalliskirjasto ja Uudenmaan ELY-keskus.

Vaikuttavuuden arviointiryhmän tehtävä on johtamisen työkalujen kehittäminen kirjastoille ja siihen liittyvä osaamisen tukeminen. Vaikuttavuuden arviointiryhmä osallistuu myös kirjastojen tilasto- ja valmennuksen suunnitteluun ja seuraa kirjastoalan standardien kehitystä sekä toimii tieteellisten kirjastojen tilastotietokannan kehittämisprojektin (KIT2) ohjausryhmänä.

Vaikuttavuuden arviointiryhmä teki vuonna 2012 esityksen kirjastojen toiminnan yhteiseksi mittaristikoksi. Ryhmän jäsenet laativat mittariston tiimoilta artikkelin, joka julkaistiin Signum-lehden numerossa 4/2012. Ryhmä laati myös Helsingissä pidettyyn IFLAn kongressiin kirjastojen yhteistä tilastointia ja vaikuttavuuden arviointityötä esittelevän roll-upin ”Evaluating together”. Loppuvuonna 2012 ryhmä järjesti Helsingissä korkeakoulukirjastojen päättäjille ja talousasioista vastaaville talusseminaarin, jossa käsiteltiin kirjastojen taloustietojen tilastointitarpeita sekä kirjastojen ja niiden kehysorganisaatioiden tunnuslukutarpeita.

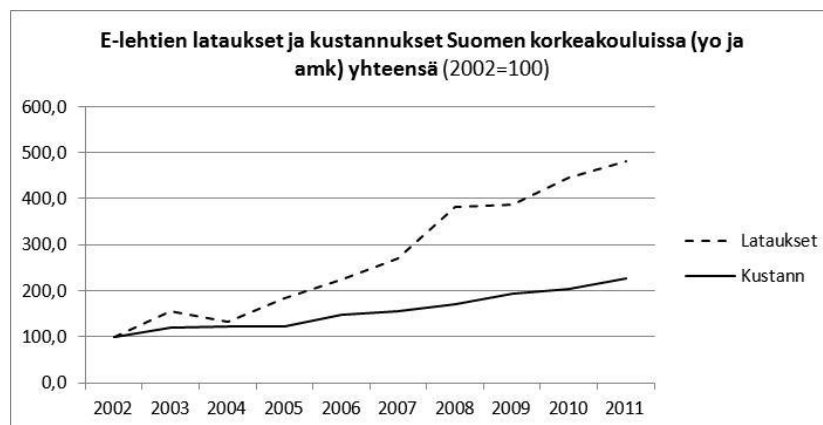
Elektronisten aineistojen (e-aineistojen) voimakkaasti lisääntyessä Vaikuttavuuden arviointiryhmä seuraa myös digitaalisen kirjaston vaikuttavuutta. E-aineistot ovat lisääntyneet erityisesti yliopistokirjastoissa, joissa e-aineistoihin käytetty rahamäärä saavutti painettuihin käytetyn summan jo vuonna 2005. Vuonna 2011 yliopistokirjastot käyttivät Tieteellisten kirjastojen tilastotietokannan (KIT2) mukaan e-aineistoihin jo noin 70 % aineistonhankintamäärärahaistaan (ks. kuva 11). Ammattikorkeakoulukirjastoissa käytetään yhä suurempi osa aineistonhankintamäärärahoista painettuihin aineistoihin.



Kuva 11. Aineistotyyppit. Painettujen aineistojen suhteellinen osuus yliopistokirjastojen menoista on painunut noin 30 %:iin, kun se vuonna 2002 oli vielä yli 60 %.

Elektronisista aineistoista suurin on FinELib-aineistojen osuus, mutta yliopistokirjastojen muuta kautta hankkimien e-aineistojen osuus on kasvanut. Lähde: Tieteellisten kirjastojen yhteistilasto.

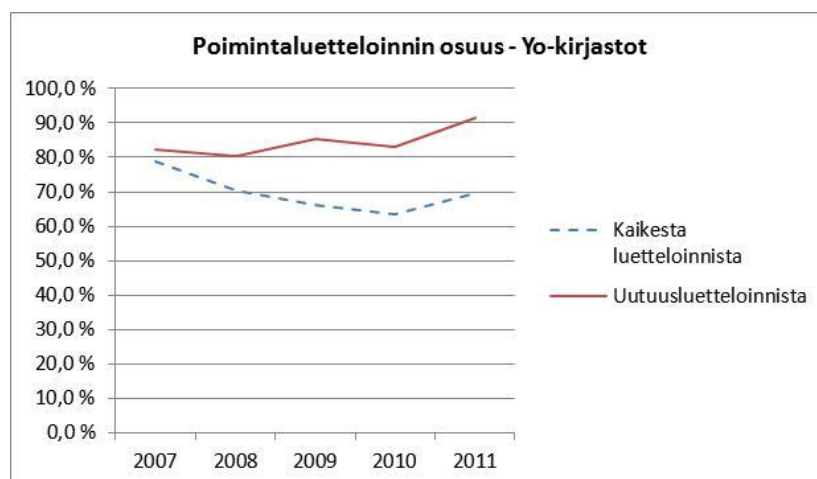
E-aineistot ovat osoittautuneet kustannustehokkaiksi, sillä niiden käyttö on kasvanut voimakkaasti samalla kun kustannuskehitys on ollut maltillisempaa. Vuodesta 2002 alkaneen tilastoseurannan aikana elektronisten lehtien käyttö on Suomen korkeakoulukirjastoissa (yliopisto- ja ammattikorkeakoulukirjastot) yhteensä lähes viisinkertaistunut, kun samana ajanjaksona niihin käytetty määräraha on noin kaksinkertaistunut (kuva 12).



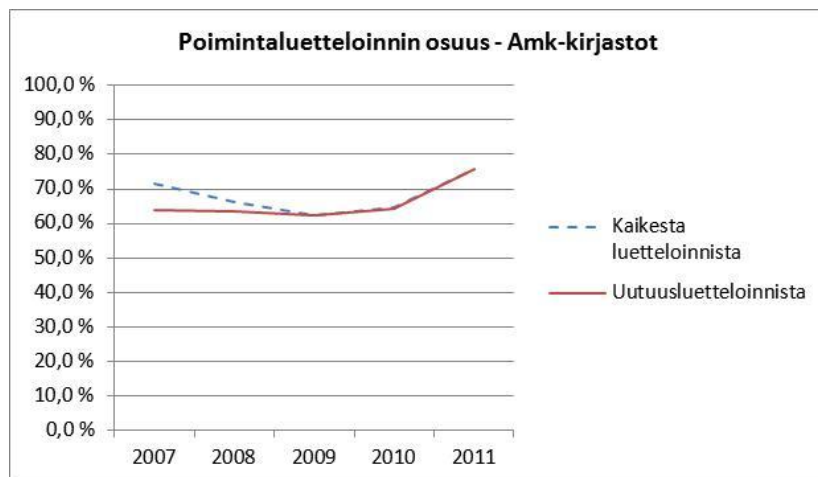
Kuva 12. E-lehtien käyttö ja kustannukset. Elektroniset aineistot ovat osoittautuneet kustannustehokkaiksi erityisesti e-lehtien osalta, sillä e-lehtien käyttö on kasvanut voimakkaasti samalla, kun kustannuskehitys on ollut maltillisempaa. Lähde: Tieteellisten kirjastojen yhteistilasto.

2.2.2.4.1 Korkeakoulukirjastojen luetteloinnin tehokkuus

Poimintaluetteloinnin osuus uutuusluetteloinnista on kasvanut korkeakoulukirjastoissa viimeisen vuoden aikana (ks. kuvat 13 ja 14). Yliopistokirjastoissa poimintaluetteloinnin osuus uutuusluetteloinnista on noin 90 % ja ammattikorkeakoulukirjastoissa noin 75 %. Aiempina vuosina poimintaluetteloinnin osuus ei ole kasvanut yhtä voimakkaasti.



Kuva 13. Poimintaluetteloinnin osuus yliopistokirjastoissa.



Kuva 14. Poimintaluetteloinnin osuus ammattikorkeakoulukirjastoissa.

2.2.2.4.2 Asiakaspalaute kirjastoverkkopalveluista

Kansalliskirjasto seuraa säännöllisesti kirjastoverkon tyytyväisyyttä verkostolle tarjottuihin palveluihin. Vuonna 2012 toteutettiin kirjastoille kohdistettu kattava palvelukysely (ks. luku 3 Laatutyö: palvelukysely kirjastoverkolle).

Lisäksi Kansallisen digitaalisen kirjaston (KDK) asiakasliittymän ensimmäisen aallon asiakasorganisaatioille toteutettiin palautekysely, joka oli sisällöltään osittain samanlainen kuin vuonna 2011 tehty selvitys. Kyselyssä kerättiin tietoa Kansalliskirjaston sekä ensimmäisen aallon ryhmän toimintaa koskevasta asiakastytyväisyydestä. Tulosten valossa asiakastytyväisyys oli jonkin verran parantunut vuodesta 2011. Kehitettävää löytyi edelleen tiedonkulusta sekä ensimmäisen aallon ryhmän yhteistoiminnasta ja sen rakenteista.

Koulutuksista ja tapahtumista kerättiin palautetta vakiolomakkeella, jossa pyydettiin arviota tilaisuuden kokonaisuuden ja viestinnän onnistumisesta sekä vastaavuudesta osallistujan odotuksiin. Samalla kysyttiin, antoiko tilaisuus uusia tietoja tai ajatuksia. Koulutuksista saatu palaute oli pääosin myönteistä. Kaikkien palautteiden vastaajamäärän mukaan painotettu keskiarvo oli 3,3 asteikolla 1–4.

Kyselyjen ohella asiakaspalautetta koottiin hanke- ja palvelukohtaisin kuulemiskierroksin ja erilaisissa asiakastapaamisissa.

3. Laatutyö: palvelukysely kirjastoverkolle

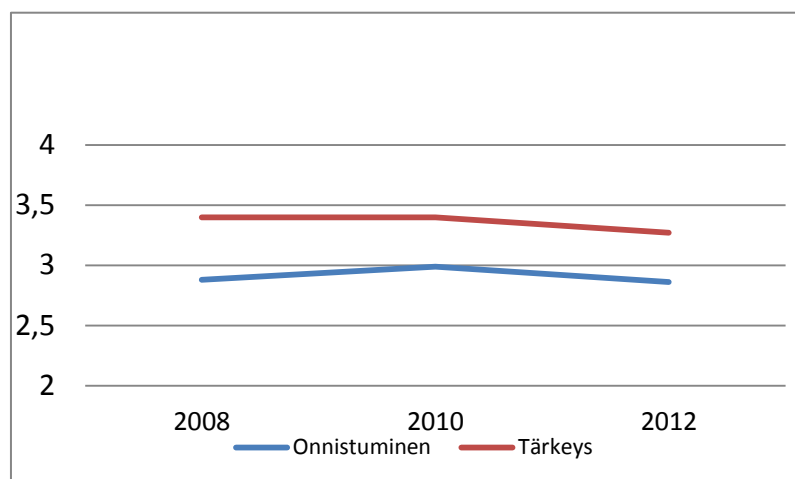
Kansalliskirjaston asiakaskirjastoille suunnattu palvelukysely toteutetaan joka toinen vuosi.

Kysely järjestettiin neljännen kerran 1.2.–28.2.2012. Ammattikorkeakoulu-, erikois-, yliopisto- ja yleisille kirjastoille kohdistetulla verkkokyselyllä selvitettiin kirjastojen tyytyväisyyttä tarjottuihin palveluihin ja kartoitettiin kehittämistarpeita. Vuoden 2012

palvelukyselyyn vastasi 655 kirjastoammattilaista. Vastaajamäärä nousi jonkin verran edellisestä kyselystä.

Kyselyssä arvioitiin palveluiden tärkeyttä ja onnistumista asteikolla 1–4. Kun kaikkien palveluiden keskiarvot laskettiin vastaajamäärän mukaan painotettuina, palvelujen keskimääräinen tärkeys sai arvon 3,3. Vuonna 2010 keskiarvo oli 3,4. Myös palveluissa onnistumista arvioitiin hieman vuotta 2010 kriittisemmin: vuoden 2012 keskiarvo oli 2,9 ja vuoden 2010 keskiarvo 3,0. (Ks. kuva 15.)

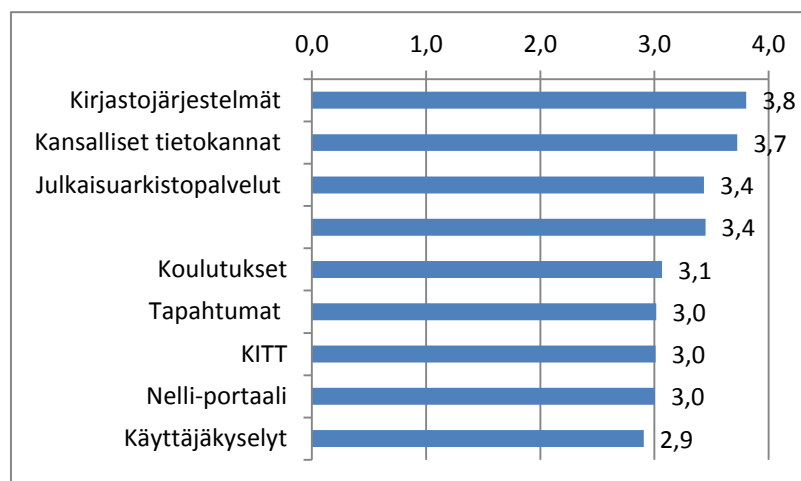
Palvelujen onnistumisen ja tärkeyden keskiarvot 2008–2012



Kuva 15. Palveluiden ja onnistumisen tärkeyden keskiarvot.

Uutena asiakastytyväisyyden mittarina kyselyssä käytettiin palveluista saatavaa hyötyä, jota pyydettiin arvioimaan asteikolla 1–4 (ks. kuva 16). Kaikkien palvelujen arvioiden keskiarvo oli 3,2.

Asiakkaiden saama hyöty palveluista, keskiarvot asteikolla 1–4



Kuva 16. Asiakkaiden saama hyöty palveluista.

Palveluiden tärkeyden ja palveluiden onnistumisen välistä eroa mitataan ns. kuiluanalyysin avulla. Kuiluanalyysi kertoo, kuinka hyvin Kansalliskirjasto on onnistunut vastaamaan vastaajien odotuksiin. Kriittisenä kuiluanalyysin arvona pidetään arvoa -1.0. Kaikkien palveluiden keskimääräinen tärkeyden ja onnistumisen välinen kuilu oli kyselyssä -0,4, kun vuonna 2010 se oli -0,5.

Vuonna 2010 toteutetun palvelukyselyn perusteella kehittämiskohteiksi valittiin kirjastojärjestelmien kehittäminen, kirjastojen yhteisten palveluiden ohjausjärjestelmän uudistaminen, viestinnän kehittäminen sekä etäosallistumismahdollisuuksien vakiinnuttaminen. Kaikkien kehittämiskohteiden parissa työskenneltiin vuonna 2012 aktiivisesti.

Etäosallistumismahdollisuuksia laajennettiin ja kehitettiin, ja niistä saatiin runsaasti myönteistä palautetta niin palvelukyselyssä kuin koulutusten ja tapahtumien palautekyselyissäkin. Uusimman palvelukyselyn perusteella viestinnän asiakastyytyväisyys kohentui, mutta erityisesti hankkeita koskevaa tiedotusta ja vuorovaikutusmahdollisuuksia asiakkaiden kanssa tulee vielä kehittää. Yhdessä kirjastojen kanssa tehtävä palvelujen ohjausjärjestelmän uudistamistyö käynnistyi alkuvuodesta 2012 ja jatkuu edelleen.

Kirjastojärjestelmien kuilu-arvo kapeni edelliskyselyn tuloksista hieman: vuonna 2010 tärkeyden ja onnistumisen välinen kuilu oli -1,2 ja nyt -1,1.

Vuoden 2012 kyselyn perusteella valittiin kehittämiskohteiksi viisi kokonaisuutta: palvelukokonaisuuden selkiyttäminen, viestintä, asiakkaiden osallistaminen ja tarpeiden tunnistaminen, FinELib sekä kirjastojärjestelmät ja Nelli. Näiden kokonaisuuksien kehittämiseksi laadittiin toimenpideohjelma, joka julkaistiin kyselyn raportin yhteydessä kirjaston verkkosivuilla. Raporttiin on liitetty myös katsaus vuoden 2010 toimenpideohjelman toteuttamisesta.

Toimenpideohjelma sisällytetään Kansalliskirjaston toimintasuunnitelmaan ja sen toteutumista seurataan säännöllisesti. Sekä ohjelmasta että seurannasta viestitään kirjastoille eri kanavien kautta ja tarvittaessa toimenpideohjelmaa päivitetään yhteistyössä kirjastojen kanssa. Vuonna 2010 laaditun toimenpideohjelman toteuttaminen jatkuu rinnakkain uusien toimenpiteiden kanssa.

4. Henkisten voimavarojen hallinta ja kehittäminen

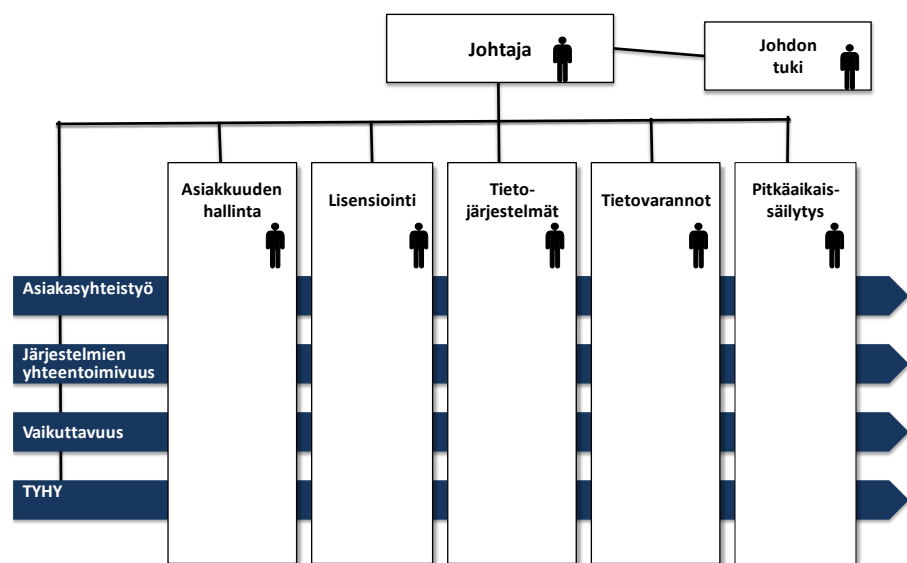
4.1 Kirjastoverkkopalvelut-tulosalueen sisäinen töiden järjestäminen

Kansalliskirjastostrategia valmistui keväällä 2012. Kirjastoverkkopalveluilla on keskeinen rooli Kansalliskirjastostrategian toteutuksessa erityisesti uusien kansallisten infrastruktuurien luomisessa. Tällaisia infrastruktuureja ovat Kansallisen digitaalisen kirjaston (KDK) asiakasliittymä, kansallinen metatietovaranto ja kansallinen ontologiapalvelu. Valmisteilla on myös uuden kirjastojärjestelmän (UKJ) suunnittelu.

Kansallisten hankkeiden ohella myös perustoiminta edellyttää kehittämistä. Nykyhetken ja tulevaisuuden haasteet edellyttävät mahdollisuutta kohdentaa työpanosta ja osaamista joustavasti hankkeisiin ja perustoimintaan. Osaamisen jatkuva kehittäminen on olennaisen tärkeää.

Kirjastoverkkopalveluiden organisaatorakennetta tarkistettiin alkuvuonna 2012, jotta pystyttäisiin aiempaan paremmin vastaamaan hankkeiden ja perustoiminnan tuomiin haasteisiin. Organisaatiouudistuksessa kaksi toimintayksikköä (asiakasliittymä ja tietojärjestelmät) yhdistettiin yhdeksi tietojärjestelmät-yksiköksi ja yksi pysyvä työryhmä, työhyvinvointi eli TYHY, perustettiin (kuva 16). Organisaatiouudistuksen valmistelussa konsultoitiin Mehiläisen työterveyspsykologeja.

Kirjastoverkkopalvelun sisäinen töiden järjestäminen 20.6.2012 -



Kuva 16. Kirjastoverkkopalvelut-tulosalueen sisäinen töiden järjestäminen 20.6.2012 lähtien.

Suurin muutos uudessa organisaatiossa liittyy toimintatapojen kehittämiseen ja osaamisen jakamiseen. Henkilökunta on ollut mukana osaamisen kehittämisen ja jakamisen valmisteluissa ja toteutuksessa. Konkreettisenä työkaluna kehitettiin organisaatietietopankki, jonne koko henkilökunta kuvasi tehtävänsä ja osaamisensa. Organisaatietietopankki on keskeinen työväline kohdennettaessa henkilöitä eri projekteihin.

4.2 Osaamisen kehittäminen

Kirjastoverkkopalveluissa kehitettiin kesän 2012 aikana organisaatietietopankki-järjestelmää, jonka avulla on mahdollista kohdentaa työntekijöiden työpanosta entistä dynaamisemmin. Järjestelmän kehitystyö jatkuu vuoden 2013 aikana. Osana organisaatietietopankki-järjestelmää on myös osaamisenhallinta, jonka avulla voidaan havaita osaamiseen liittyviä kehittämiskohtia.

5. Yhteiskunnallinen vuorovaikutus

5.1 Kansainvälinen yhteistyö

Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalvelut on mukana Euroopan tieteellisten kirjastojen muodostamassa Liber-säätiössä sekä säätiön hallinnossa että asiantuntijaverkostoissa. Kansalliskirjaston edustajat pyrkivät pitämään esityksiä säätiön vuosikongressissa. Toinen eurooppalainen yhteishanke on Europeana, jossa kehitetään Euroopan laajuista portaalialue kirjastojen, arkistojen ja museoiden aineistojen saatavuuden ja tunnettuuden lisäämiseksi. Europeana on Euroopan komission vahvasti tukema hanke.

5.1.1 Osallistuminen kirjastoalan yhteistyöelimiin

IFLA

Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalveluiden työntekijät osallistuivat elokuussa 2012 Helsingissä pidettyyn IFLA WLIC -konferenssiin esiintyjinä, vapaaehtoistyöntekijöinä ja järjestäjinä.

Kansalliskirjasto esitteli toimintaansa IFLAssa virallisen ohjelman ohessa järjestetyillä messuilla. IFLAn aikana järjestettiin myös maailman kansalliskirjastojen johtajien (CDNL) kokous, jossa Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalveluiden johtaja Kristiina Hormia-Poutanen piti esityksen *National Library of Finland – Developing National Infrastructures*.

Kirjastoverkkopalveluiden asiantuntijat osallistuivat Turun yliopistossa pidetyn IFLAn satelliittikonferenssin järjestämiseen. Suunnittelija Markku Laitinen toimi sekä satelliitin että tieteellisen komitean puheenjohtajana. Konferenssi oli osoitettu erityisesti kirjastojen johdolle, ja sen aiheena oli *Library's Efficiency, Impact and Outcomes – Statistical Evaluation and Other Methods as Tools for Management and Decision-making*.

LIBER

Kansalliskirjaston varajohtaja aloitti kesällä toisen kaksivuotiskautensa LIBERin, Euroopan tieteellisten kirjastojen muodostaman säätiön, varapuheenjohtajana.

Liber valmisteli vuonna 2012 strategiaansa, joka hyväksytään alkuvuonna 2013. Strategian painopisteet ovat tieteellinen julkaisutoiminta ja tutkimusdata, tutkimuskirjaston uusi rooli sekä viestintä (scholarly communication and research data; reshaping the research library ja advocacy and communication), jotka tukevat hyvin EU-komission 8. puiteohjelman linjauksia.

Liberin päätapahtuma, vuosittainen konferenssi järjestettiin vuonna 2012 Viron Tartossa. Varapuheenjohtaja vastasi tapahtuman ohjelman sisällöstä. Suomalaisten kirjastojen edustajia oli niin konferenssin puhujina kuin osallistujinakin, ja he ovat yhä

enenevässä määrin kiinnostuneet tapahtumasta.

Europeana

Europeana on EU-komission ja EU:n jäsenmaiden rahoittama suurhanke kulttuuriperintöaineistojen saatavuuden, tunnettuuden ja käytön lisäämiseksi. Europeana on monille jäsenmaille tiennäyttävä esimerkiksi metatiedon avaamiseen liittyvien kysymysten ratkaisuisa. Kansalliskirjasto osallistui Europeana-säätiön hallintoon, asiantuntijaverkostoihin ja Europeana Awareness -projektiin.

Kirjastotilastoinnin kehittäminen: ISO

Kansalliskirjasto on useiden vuosien ajan aktiivisesti osallistunut kansainvälisten kirjastotilastointia koskevien ISO-standardien kehittämiseen. Standardit on tarkoitettu soveltuvin osin sekä yleisille että tieteellisille kirjastoille.

Vuoden 2012 aikana kirjastoilta kerättiin kommentteja useista kirjastojen tilastointia ohjaavista standardiluonnoksista. ISO 2789 International Library Statistics -standardin uusi versio hyväksyttäneen valmiiksi standardiksi vuoden 2013 aikana. Standardissa on muun muassa täsmennetty ja ajantasaistettu terminologiaa. Myös kirjastojen toimintomittareita sisältävän standardin (ISO 11620 - Library performance indicators) uuden version luonnoksesta kerättiin kirjastoilta kommentteja.

Tekeillä olevan uuden standardin (ISO 16439 - Methods and Procedures for Assessing the Impact of Libraries) tavoitteena on antaa kirjastoille työkalu toimintansa arviointiin. Standardi esittelee kirjaston arviointiin liittyviä menetelmiä, joita voitaisiin käyttää kirjaston arvon ja vaikuttavuuden osoittamisessa.

IIPC

Kansalliskirjasto oli International Internet Preservation Consortiumin (IIPC) jäsen ja osallistui etenkin sen Preservation Working Groupin toimintaan.

5.1.2 Kirjastojen yhteisiin palveluihin liittyvä yhteistyö

Kirjastoverkkopalveluiden asiantuntijoille kansainvälinen yhteistyö on palveluiden kehittämisen arkea.

FinELibissä monet elektronisista aineistoista hankitaan kansainvälisiltä kustantajilta, joiden asiakkaina ovat kirjastot eri puolilla maailmaa. Yhteistyö muiden maiden kollegoiden kanssa on tärkeää, ja yhtenä foorumina toimii ICOLC-yhteisö (The International Coalition of Library Consortia), jonka vuosittaisiin konferensseihin FinELib osallistuu. Ajankohtaisista asioista keskustelun mahdollistaa myös yhteinen postilista ja ekstranet. Pohjoismaisten konsortioiden kollegojen tapaamisia on vuosittain.

Kansalliskirjasto osallistui myös sekä IGeLUn että VuFind- ja DSpace-kehittäjäyhteisöjen toimintaan.

5.2 Kansallinen yhteistyö

Kirjastojen yhteisten palvelujen tuottamiseen ja kehittämiseen kuuluu oleellisena osana yhteistyö Kansalliskirjaston asiakkaiden eli kirjastoverkon ja muiden muistiorganisaatioiden sekä muiden sidosryhmien kanssa. Yhteistyö on tiivistä sekä

johto- että asiantuntijatasolla.

Palveluja koskevat hallinnolliset päätökset tehdään pääsääntöisesti Kansalliskirjaston johtokunnassa, jossa on edustus kaikilta kirjastosektoreilta. Palveluiden kehittämistä ohjaavat palvelujen ohjausryhmät, kuten esimerkiksi FinELib-ohjausryhmä ja Linnea2-konsortio. Tärkeitä yhteisiä foorumeita ovat kaksi kertaa vuodessa pidettävät sektorikokoukset, joissa kirjastosektoreiden puheenjohtajat ja sihteeri keskustelevat Kansalliskirjaston edustajien kanssa ajankohtaisista asioista. Sektorikokouksissa käsitellään myös Kansalliskirjaston talous- ja toimintaraportteja sekä toimintasuunnitelmia. Kirjastoverkkopalveluiden johto tapaa sen lisäksi kunkin sektorin puheenjohtajan vuosittain. Kansalliskirjaston edustaja on pysyvästi asiantuntijajäsenenä Yliopistokirjastojen neuvostossa ja säännöllisesti vieraana myös muissa sektorineuvostoissa.

Asiantuntijatasolla on monenlaista yhteistyötä. Kaikkien sektoreiden yhteiset asiantuntijatapaamiset järjestetään neljä kertaa vuodessa. Kansallisen digitaalisen kirjaston, Kirjastojen kansallisen metatietovarannon ja muiden hankkeiden vuoksi on monenlaisia tapaamisia, seminaareja sekä koulutustilaisuuksia. Osanottajamäärältään suurin tapahtuma on joka vuosi järjestettävä Kirjastoverkkopäivät, johon osallistuvat sekä asiantuntijat että johtajat.

5.2.1 Kirjastoverkkopalveluiden asiakasohjauksen kehittäminen

Kirjastoverkkopalveluiden asiakasohjausta kehitettiin vuonna 2012. Kirjastojen yhteisten palvelujen ohjausjärjestelmän uudistamisen tavoitteena oli asiakasohjauksen vahvistaminen, päätöksenteon ja roolien selkeyttäminen, palvelujen parempi koordinointi, läpinäkyvyyden lisääminen sekä yhteistyömuotojen ja vuorovaikutuksen kehittäminen kansalliskirjaston ja kirjastosektoreiden välillä. Uudistus tehtiin yhteistyössä kirjastosektoreiden kanssa.

Toimintokohtaisten ohjausjärjestelmien tilalle suunniteltiin kolmen ohjausryhmän (verkkoaineiston hankinta, tiedonhallinta ja Kansallinen digitaalinen kirjasto KDK) ja asiantuntijaryhmien muodostama kokonaisuus. Osa asiantuntijaryhmistä on yhteisiä kaikille ohjausryhmille, osa toimii jonkun yksittäisen ohjausryhmän alaisuudessa. Ohjausryhmät toimivat myös linkkeinä sektorikohtaisten päätöksentekoelementtien välillä.

KDK-asiakasliittymää ohjaava konsortior ryhmä nimettiin virallisesti syyskuussa 2012. Ryhmä oli muodostettu ja aloittanut toimintansa epävirallisesti jo vuonna 2011. Verkkoaineiston hankinnan ohjausta muutetaan siten, että nykyisten kahden ryhmän, FinELib-ohjausryhmän ja FinELib-konsortior ryhmän, tilalle perustetaan yksi ohjausryhmä. Nykyiset FinELib-ryhmät ovat käsitelleet palveluyksikön tekemää ehdotusta, ja päätökset asiasta tehtiin vuoden 2012 lopussa.

Suurin muutos entiseen on tiedonhallinnan ohjausryhmän perustaminen. Uuden ryhmän painopisteenä on aluksi ohjata kansallisen metatietovarannon, Melindan, kehittämistä. Ohjattavaksi otetaan myöhemmin myös muita Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalveluiden tuottamia palveluita (esim. Nelli ja julkaisuarkisto) tarpeen ja ryhmän tehtävien mukaisesti. Ryhmä ei korvaa Voyagerin ohjausryhmiä (Linnea2 ja ammattikorkeakoulukirjastojen Voyager-ohjausryhmä), vaan ne jatkavat Voyagerin elinkaaren ajan.

Tiedonhallinnan ohjausryhmä käynnisti toimintansa marraskuussa 2012. Ryhmässä on

edustus kaikilta kirjastosektoreilta sekä ryhmän toiminta-alueeseen liittyvistä intressiryhmistä (OKM, CSC ja IT-johtajat).

Ohjausryhmien painopiste on palveluiden strategisessa kehittämisessä, strategisissa linjauksissa sekä tulevien palvelutarpeiden ja sektoreiden erityistarpeiden ennakoimisessa. Ohjausryhmien on määrä:

- linjata palveluiden kehittämistä
- seurata ja arvioida hankkeiden ja palveluiden toimintaa
- varmistaa toiminnan yhteensovittaminen kirjasto- ja tietopalvelualan ja tietohallinnon kehittämissuunnitelmiin ja -välineisiin sekä toimintaympäristön kehittämiseen
- toimia linkkinä sektorikohtaisiin päättäviin elimiin
- käsitellä kauaskantoiset ja periaatteelliset palvelua koskevat asiat, esim. merkittävät tekniset, toiminnalliset ym. muutokset
- ottaa mukaan uusia toimijoita hyödyntäjiksi tai kumppaneiksi.

5.2.2 Kansalliskirjaston osallistuminen eReading-hankkeeseen

FinELib-konsortion hanke-esitys hyväksyttiin osaksi kansallista media-alan NextMedia/eReading-tutkimusohjelmaa. Hankkeen tavoitteena oli yhdessä kustantajien ja muiden media-alan toimijoiden kanssa löytää ja testata liiketoiminta- ja lisensiointimalleja, joilla kotimaisia e-kirjoja voidaan tarjota kirjastojen ja niiden asiakkaiden käyttöön. Hankkeessa myös testattiin prosesseja, joita e-kirjojen kirjastokäyttöön liittyy. Testijakson (15.10.–31.12.2012) aikana 36 kotimaista e-kirjanimekettä oli testikäytössä pääkaupunkiseudun Helmet-kirjastoissa. Vuonna 2013 julkaistavassa raportissa kerrotaan hankkeen tuloksista. Hanke jatkuu vuonna 2013.

5.2.3 Kansalliskirjaston tietopalvelualan verkkostandardityöryhmä Katve

Kansalliskirjaston tietopalvelualan verkkostandardityöryhmän Katveen tehtävänä on ohjeistaa verkkostandardien soveltamista kansallisesti. Ryhmä kokoontui kahdesti vuonna 2012.

5.3 Kirjaston palveluihin ja kirjastoverkkoon kohdistuva tutkimusyhteistyö

Kansalliskirjasto tarjoaa ajankohtaisia tutkimusaiheita opiskelijoille ja tutkijoille kahdesti vuodessa. Kirjastoverkkopalveluista vierailtiin tutkimusaiheita esittelemässä Tampereen ja Oulun yliopistoissa sekä Turun ammattikorkeakouluissa kirjasto- ja informaatioalan opetusta antavissa yksiköissä. Lisäksi opinnäytetyön aiheita välitettiin Åbo Akademiin sekä Oulun seudun ja Seinäjoen ammattikorkeakouluihin.

Vuonna 2012 valmistui FinELibin tutkijakyselyn aineistosta tehty pro gradu -tutkielma Oulun yliopiston informaatiotutkimuksen laitoksella. Toimintavuoden loppuun mennessä kirjastoverkkopalvelujen tarjoamista aiheista oli tekeillä neljä muuta pro gradua sekä yksi ammattikorkeakoulun opinnäytetyö.

Opinnäytetöiden lisäksi tehtiin kurssiyhteistyötä korkeakoulusektorilla. Vuonna 2012 Kansallisen digitaalisen kirjaston asiakasliittymän käytettävyysohjelmaa toteutti Tampereen yliopiston informaatiotutkimuksen ja interaktiivisen median laitoksen

Verkkomedian suunnittelu -kurssilla harjoituksen, jossa opiskelijoilta koottiin asiakasliittymän kehittämisideoita.

Tutkimusdatan jatkokäytön edistämiseksi kirjastojen kansallisen käyttäjäkyselyn vuosina 2008 ja 2010 kerätty data luovutettiin Yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon. Tietoaarkistosta aineisto on saatavilla tutkimus- ja opetuskäyttöön.